

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Бенчак Олеся Федорівна

УДК 316.3:339.92

СОЦІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КОРДОНІВ І ТРАНСКОРДОННИХ ВЗАЄМОДІЙ

22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Львів – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор соціологічних наук, професор
Черниш Наталія Йосипівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри соціології

Офіційні опоненти: доктор соціологічних наук, професор
Подшивалкіна Валентина Іванівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
завідувач кафедри соціальної
і прикладної психології

кандидат соціологічних наук, доцент
Чорна Вікторія Олександрівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Чорноморський національний університет
імені Петра Могили»,
вчений секретар університету

Захист відбудеться 1 квітня 2021 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.26 Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 319.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано 27 лютого 2021 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. І. Кудринська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасному світі актуалізується завдання осмислення тенденцій соціального розвитку, зокрема, у тому, що стосується міжнародних взаємодій, функціонування державних кордонів, процесів транскордонної співпраці та мобільності. Під впливом революційних технологічних змін і пов'язаних із ними глобалізації та динамізації суспільного розвитку в другій пол. XX ст. масштаби, інтенсивність і різноманітність транскордонних взаємодій значно зросли. На поч. XXI ст. глобалізація змінила співвідношення між контактною та бар'єрною функціями кордонів на користь першої, але, водночас, пандемія коронавірусу COVID-19 посилила другу. В сучасних умовах усе виразніше проявляється багатовимірність прикордоння як особливого простору соціальної диференціації й інтеграції. Загострення загроз соціального, економічного, медичного характеру, проблеми національних меншин на прикордонних територіях і небезпека сепаратизму актуалізують проблематику соціологічної концептуалізації, а також емпіричного дослідження кордонів, транскордонних взаємодій та управління ними. У той час як тематика соціально-практичного управління транскордонними взаємодіями на європейському континенті отримала належну розробку, в соціології вона все ще залишається малодослідженою. Практична актуальність дослідження зумовлена необхідністю соціологічного супроводу транскордонного співробітництва, моніторингу динаміки існуючих викликів у сфері транскордонної співпраці та мобільності населення, а також інституційних відповідей на них.

Аналіз транскордонних взаємодій відіграє важливу роль у методологічному оновленні, якого вимагають від соціології динамічні умови сьогодення, коли категорії етносу, нації та держави виявляються надто «герметичними» та не можуть забезпечити дослідників адекватними пояснювальними моделями. Залишаються невирішеними чимало важливих проблем, що торкаються сутності сучасних кордонів і транскордонних процесів. Зокрема, брак теоретизацій, дослідницьких інструментів та власне емпіричних даних фіксуємо у контексті транскордонних взаємодій України та країн – членів ЄС. У сучасній українській соціології нечисленними є дослідження конкретних кейсів транскордонних взаємодій на кордонах України та країн-сусідів. Майже не отримують належної уваги дослідників такі проблеми, як індивідуальний повсякденний досвід транскордонних взаємодій та практик перетину кордону. З огляду на це, теоретична актуальність дослідження зумовлена браком методологічного та методичного забезпечення, а отже і конкретно-емпіричних знань із галузі соціологічного вивчення транскордонної мобільності та співробітництва як основних форм транскордонних взаємодій.

Методологія дослідження теоретичних і практичних аспектів сутності кордонів та сучасних транскордонних взаємодій сформульована у працях

таких дослідників, як І. Валлерстайн, А. Франк, А. Портес, Ф. Дювель, Д. Мейсі, В. Колосов, А. Макаричев та ін. Проблематику транскордонної мобільності й імобільності в сучасному світі розглядають Дж. Уррі, Л. Малкі, Р. Шамір, Б. Тернер, Т. Файст. В Україні розроблення проблем кордонів і транскордонних взаємодій, перш за все на її прикордонні з країнами Європейського Союзу, здійснюють такі наукові інституції, як Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Інститут регіональних досліджень Національної академії наук та ін. Низка досліджень прикордоння та транскордонних взаємодій здійснена колективом працівників Ужгородського національного університету. Відомими фахівцями з цієї проблематики є: В. Приходько, І. Аргьомов, М. Лендъел, С. Устич, В. Подшивалкіна, В. Чорна, Ф. Шандор, Ю. Пачковський, Н. Коваліско, Н. Варга, С. Хобта, Г. Щерба, К. Новосад, Х. Притула, М. Куриляк. Незважаючи на поважні наукові доробки у здійсненні зазначених досліджень, все ж констатуємо їх здебільшого абстрактно-теоретичний характер, почасти фрагментарність, обмеженість звернень до новітніх напрацювань у сфері цієї проблематики в сучасній світовій соціологічній думці. І хоча у працях зазначених вчених відображені важливі аспекти соціологічного вивчення кордонів та транскордонних взаємодій, у вітчизняній соціології практично відсутні емпіричні дослідження практик перетину кордону. **Наукова проблема**, на вирішення якої спрямоване дослідження, полягає у суперечності поміж зростаючими масштабами та інтенсивністю транскордонних взаємодій між Україною і країнами-сусідами, необхідністю вдосконалення соціального управління транскордонними процесами, з одного боку, та відсутністю теоретичних і емпіричних підходів щодо транскордонних взаємодій як чинника соціальної диференціації й інтеграції – з другого.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах науково-дослідних тем кафедри соціології Львівського національного університету імені Івана Франка «Соціологічні виміри сучасного турбулентного соціуму» (№ державної реєстрації 0117U001312; «Сучасні соціальні трансформації: глобальний досвід та локальні специфікації» (№ державної реєстрації 0120U101795), а також у межах науково-дослідної теми кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет» «Історичний, політичний, безпековий та комунікативний виміри міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі» (№ державної реєстрації 0118U004535), в яких здобувачка брала участь як виконавець.

Мета і завдання дослідження. *Метою роботи* є соціологічна концептуалізація феномену кордонів і транскордонних взаємодій у контексті сучасної теоретичної соціології.

Для досягнення зазначеної мети поставлені такі дослідницькі завдання:

- здійснити систематизацію і порівняльний аналіз дисциплінарних підходів соціогуманітарних наук до вивчення проблематики міждержавних

кордонів, прикордоння та транскордонних взаємодій як чинників соціальної диференціації й інтеграції з експлікацією соціологічної специфіки такого розуміння;

– на цій основі розкрити когнітивні можливості напрямів розвитку сучасної теоретичної соціології у вивченні обраної проблематики з перспективи системного підходу та виокремлення інституційного, соціально-економічного та соціокультурного вимірів кордонів і транскордонних взаємодій;

– окреслити методологічні засади вивчення транскордонних взаємодій з позиції їх розуміння як динамічних соціально детермінованих явищ, у яких актуалізуються локусно-темпоральні виміри та основні форми транскордонних взаємодій у єдності їх об'єктивних умов і суб'єктивних чинників;

– з'ясувати модальності транскордонних взаємодій на рівні «конфлікту – співпраці» та «імобільності – мобільності», а також виокремити їх головні структурні складові – транскордонну мобільність і співробітництво – з акцентом на домінуючих проявах на українсько-словацькому прикордонні;

– здійснити компаративний аналіз українських і зарубіжних емпіричних соціологічних досліджень транскордонної мобільності та співробітництва як основних різновидів транскордонних взаємодій на сучасному етапі;

– розробити й апробувати авторську програму соціологічного дослідження транскордонних взаємодій на прикладі українсько-словацького прикордоння, керуючись принципом триангуляції методів масового, експертного опитувань та вторинного аналізу кроснаціональних баз даних.

Об'єктом дослідження є феномен транскордонних взаємодій та кордони, що їх породжують.

Предметом дослідження є соціологічні виміри, що характеризують кордони і транскордонні взаємодії на прикордонні України та Європейського Союзу і на українсько-словацькому прикордонні зокрема.

Методологія та методи дослідження. *Теоретико-методологічною основою* дослідження є положення і принципи постнекласичної метапарадигми з притаманним їй вивченням кордонів як соціального конструкту, що водночас детермінований соціально-політичними подіями та конструює їх, а також соціологічний конструктивізм з розглядом об'єкта і предмета дослідження в єдності об'єктивних умов і суб'єктивних факторів. Цю основу доповнюють теоретичні положення сучасної версії системного підходу з акцентом на неадитивних характеристиках соціальних феноменів (С. Устич), соціології простору (У. Бек, А. Лефевр, М. Фуко, Е. Соудже) та мобільності (Дж. Уррі).

Для вирішення поставлених дослідницьких завдань використано комплекс загальнонаукових **методів: аналіз та синтез** (з метою визначення

теоретичних основ дослідження); *системний аналіз* (для з'ясування системи змінних, що впливають на соціальне управління транскордонними взаємодіями); *компаративний аналіз* (для виявлення особливостей транскордонних взаємодій жителів українсько-словацького прикордоння у діахронному вимірі). У дослідженні використано триангуляцію соціологічних методів: масове опитування за стандартизованою анкетною; поглиблені напівструктуровані інтерв'ю з експертами; вторинний аналіз статистичних та соціологічних баз даних.

Емпіричну базу дисертації складають результати таких соціологічних досліджень: 1) реалізовані за участі автора *моніторингові опитування* «Інформаційне забезпечення та імплементація інноваційних підходів у транскордонному співробітництві Словаччини і України», проведені в Закарпатській області (Україна, 2017 р; n=498) та Кошицькому і Пряшівському самоврядних краях (Словаччина, 2017 р.; n=487); 2) *експертні інтерв'ю* з українськими та словацькими фахівцями у галузі транскордонного співробітництва, реалізовані в 2020 р. (n=18); 3) *результати вторинного аналізу баз даних*, зокрема бази Eurobarometer (Flash Eurobarometer; 2015 р.; n=422).

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у розробці концептуальної моделі вивчення кордонів і транскордонних взаємодій, в тому числі на українсько-словацькій ділянці кордону.

Вперше:

– обґрунтовано концептуалізацію феномену кордонів і транскордонних взаємодій у контексті сучасної теоретичної соціології. Аргументовано доцільність використання трьох вимірів транскордонних взаємодій, локалізованих на міждержавному кордоні та прикордонні: інституційного, соціально-економічного і соціокультурного. Відповідність системи емпіричних показників авторській концептуалізації кордону та прикордоння як тривимірного простору транскордонних взаємодій підтверджено із використанням конфірматорного факторного аналізу;

– розроблено релевантний понятійно-категоріальний апарат із дефініюванням головного рядоутворювального (кордон) та похідних (прикордоння, транскордонні взаємодії, транскордонна мобільність та іммобільність, транскордонне співробітництво) понять. Кордон і транскордонні взаємодії інтерпретовані як соціально зумовлені феномени, неадитивні системи різного порядку складності, що слугують інтенсивним процесам соціальної диференціації і/чи інтеграції відповідно до традиційних і нових соціальних поділів. Сформульовано авторське розуміння поняття «прикордоння»: це простір (локус), в якому пролягає міждержавний кордон двох чи більшої кількості сусідніх країн, який вирізняється відносною соціально-економічною, історико-культурною своєрідністю та високою інтенсивністю внутрішніх взаємодій, що можуть як диференціювати, так і інтегрувати жителів по різні боки кордону;

– поєднано об'єктивні та суб'єктивні характеристики кордонів і транскордонних взаємодій із застосуванням принципів постнекласичної метапарадигми вивчення зазначених процесів і явищ як соціальних конструктів. Вивчення транскордонних взаємодій загалом і, в першу чергу, на українсько-словацькому прикордонні реалізовано системно, з врахуванням як їх об'єктивних передумов та факторів, так і суб'єктивних чинників динамічності, що формуються масовими уявленнями і практиками транскордонної співпраці та мобільності населення прикордоння.

Уточнено:

– можливості та практики використання теоретичних положень соціології мобільності Дж. Уррі для аналізу проблематики кордонів і транскордонних взаємодій. Обґрунтовано вживання комбінованого поняття «транскордонна мобільність», що виступає відображенням і проявом диференціюючого та інтегруючого впливу сучасних міждержавних кордонів. Наголошено, що принципово новим у сучасних умовах редукції глобалізаційних процесів і поширення пандемії коронавірусу COVID-19 є радикальне збільшення дослідницької уваги до парного поняття – іммобільності як вияву обмеження просторової мобільності. З'ясовано головні причини сучасної іммобільності населення, охарактеризовано режими іммобільності та її різновиди у контексті сучасних українських реалій на прикордонних територіях. Виокремлено дві тенденції у трактуванні транскордонної мобільності: перша полягає у її розумінні і як ресурсу, і як показника соціальної нерівності; друга – у наголосі на «розмиванні», або й повному нівелюванні бар'єрної функції кордонів;

– аналітичний та методичний інструментарій емпіричного моніторингу ефективності соціального управління транскордонними взаємодіями на основі використання положень так званого принципу Парето та його концептуального уточнення Н. Кальдором (Nicholas Kaldor) та Дж. Хіксом (John Hicks). На підставі евалюації інституційних практик транскордонної мобільності та співпраці на прикладі українсько-словацького кордону розроблено низку практичних рекомендацій щодо їх вдосконалення та оптимізації, виявлено проблемні аспекти практик перетину кордону та запропоновано низку заходів із вирішення цих проблем.

Дістали подальшого розвитку:

– традиція соціологічного дослідження соціальних взаємодій на прикордонні як таких, що мають дуальні (інтегруючі та диференціюючі) соціальні функції. Її застосування в сучасних умовах дозволило збагатити соціологічне знання проявами дії цих функцій, з одного боку, в ситуації глобалізації з її інтеграційними інтенціями, нівелюванням кордонів, створенням гібридних стилів життя, характерних для прикордоння, а з другого, – в період пандемії коронавірусу COVID-19, яка поглибила існуючі нерівності між жителями прикордонних територій через їхню приналежність до країн пострадянського простору або до нових членів ЄС;

– напрям соціологічних досліджень транскордонних взаємодій як істотного елементу соціальної реальності, значення якого зростає в умовах переконфігурації глобалізаційних процесів. Йдеться про збільшення питомої ваги регіонів (насамперед євро регіонів) у розвитку міжнародної взаємодії та співробітництва, коли регіональні союзи у певних прикордонних просторах за своїми ресурсами і можливостями переважають дії наднаціональних інституцій та міжнародних організацій. На цій основі здійснено соціологічну аналітику процесів формування та функціонування десяти таких євро регіонів на прикордонні України.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати можуть бути використані для розробки/вдосконалення державних та громадських проєктів і програм, спрямованих на оптимізацію соціального управління транскордонними процесами; у проведенні соціологічних моніторингових транскордонних взаємодій на західних та південних кордонах України; у створенні аналітичних розробок та практичних рекомендацій органам державного управління та місцевого самоврядування, недержавним громадським організаціям (НГО) щодо ефективної імплементації кращого досвіду транскордонного співробітництва. Отримані результати можуть знадобитися при викладанні таких навчальних дисциплін, як «Соціологія політики», «Соціологія міжнародних відносин», «Соціологія міграції», «Соціологія глобалізації» та ін.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Наукові результати, висновки та положення наукової новизни, що містяться в дисертації, є особистим доробком здобувача. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих досліджень.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження були представлені та обговорені на Міжнародній науково-практичній конференції «Innovative Support to Contemporary cross-border cooperation of Slovakia and Ukraine» (м. Стара Лесна, Словачька Республіка, 16-17 березня 2017 р.); Міжнародній академічній конференції «Multiculturalism and diversity in the 21-st century» (м. Берегове, 27-28 березня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Region – 2018: стратегія оптимального розвитку» (м. Харків, 8–9 листопада 2018 р.); Науковому круглому столі «Від мультикультуралізму до транскультурності: проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування» (м. Київ, 29 березня 2018 р.).

Публікації. Основний зміст дисертаційної роботи відображений в 21 науковій публікації: з них 4 статті – в наукових виданнях України, затверджених МОН як фахові із соціології; 2 статті – у закордонних періодичних виданнях; 4 тези доповідей – у збірниках конференцій; 11 публікацій – в інших виданнях.

Структура дисертації. Структура та обсяг дисертаційної роботи зумовлені метою й основними завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них та загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, з яких 163 сторінки основного тексту. Робота містить 14 таблиць та 9 рисунків. Список використаних джерел складає 210 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її відповідність стану та тенденціям розвитку сучасного українського суспільства, окреслено ступінь наукової розробленості, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічні засади, наукову новизну й теоретико-практичну значущість отриманих результатів, наведено дані про апробацію роботи та публікації автора.

У **першому розділі** *«Теоретико-методологічні засади дослідження кордонів і транскордонних взаємодій»* представлено компаративний аналіз головних понять дисертаційного дослідження у низці соціогуманітарних дисциплін. З'ясовано, що специфічні інтерпретації міждержавних кордонів та транснаціональних взаємодій сформульовані головно в межах таких наукових дисциплін, як історія та картографія, політична географія і політологія, культурологія й антропология, соціальна психологія та соціологія.

В результаті здійснення цієї дослідницької процедури виявлено, що означення кордонів і транскордонних взаємодій у цих науках варіює від абстрактно-схоластичних до конкретно-індивідуалістичних залежно від предметних полів зазначених наук. Зафіксовано тенденцію до редукування об'єктивних чинників тлумачення кордонів і транскордонних взаємодій. Виявлено й описано специфіку соціології в розумінні кордонів і транскордонних взаємодій, яка полягає, по-перше, у дослідженнях цих феноменів на різних рівнях соціологічного аналізу та у всіх сферах життєдіяльності суспільства; по-друге, в емпіричній спрямованості соціології, що передбачає апробацію теоретичних положень в емпіричних дослідженнях; по-третє, у відкиданні методологічного націоналізму, тобто отождолення суспільства загалом із «національним суспільством»; по-четверте, у розумінні кордонів як динамічного соціально детермінованого явища, що відтворюється в інституційних та індивідуальних практиках та уявленнях.

Виокремлено три головні можливості осмислення феноменів кордонів та транскордонних взаємодій у рамках аксіоматичних ядер: (1) метапарадигмального і парадигмального вимірів соціологічного теоретизування; (2) просторового повороту і повороту мобільності як двох методологічних поворотів сучасності; (3) соціологічного конструктивізму з увагою до об'єктивних і суб'єктивних аспектів соціологічного аналізу

проблеми. Формування теоретичної основи дисертації доповнюється за рахунок використання однієї з версій системного підходу в соціології, яка зосереджувалася на неадитивних характеристиках сучасного суспільства (С. Устич). Ця версія в її постнекласичному розумінні побудована з акцентом на зростаючому значенні розуміння систем як таких, що володіють певними природними характеристиками і водночас є відкритими, здатними до самооновлення і саморозвитку, заснованими на неентропійних засадах, що уможливило виокремити інституційні, соціально-економічні та соціокультурні чинники їх розвитку.

На цій основі в розділі розроблено концептуальну модель вивчення кордонів і транскордонних взаємодій, яка складається з відповідного понятійно-категоріального апарату та сукупності несуперечливих теоретичних положень, принципів та ідей. Представлено й аргументовано запровадження у науковий обіг авторських дефінітивних пропозицій стосовно означень простору, кордону, транскордонних взаємодій, прикордоння.

У **другому розділі** *«Теоретико-практичні аспекти вивчення транскордонної мобільності та співробітництва як основних різновидів транскордонних взаємодій»* реалізовано низку дослідницьких процедур, які є проміжними між формуванням сукупності теоретичних положень першого розділу та їх апробацією в емпіричних дослідженнях у третьому розділі дисертації. З'ясовано місце окресленої проблематики в загальній системі соціологічних понять стосовно кордонів і транскордонних взаємодій із залученням системного підходу, просторового повороту, повороту мобільності та положень соціологічного конструктивізму. Здійснено соціологічне моделювання загальної концептуальної схеми дослідження, в якій головним поняттям є система міждержавних просторових явищ як сукупність статичних і динамічних компонентів взаємодії держав, що виникає у зв'язку з фізичним перетином кордонів, релевантними суб'єктами й інституційними діями. В ній виокремлено поняття кордону, яке набуло конкретизованих значень місця та інституту. Акцентовано, що кордони як місце пов'язані з поняттям прикордоння – особливого простору інтенсивної соціальної взаємодії, інтеграції та диференціації, соціальних комунікацій, творення нових ідентичностей. У теоретико-практичному значенні кордони як системний соціальний інститут відтворюються численними соціальними практиками та функціонують відповідно до формальних і неформальних правил. Важливим аспектом сучасних соціологічних уявлень про кордони є акцент на їх динамічності. Уточнено також наближене до сучасних соціальних практик розуміння кордону; воно означено як система статусно-рольових позицій, формальних та неформальних правил і повсякденних практик, завдяки яким здійснюється диференціація й інтеграція населення прикордоння, вибудовуються та змінюються бар'єри та соціальні дистанції, а також формуються нові соціальні групи, практики та межові (маргінальні) ідентичності.

Наголошено, що соціологічні дослідження транскордонних взаємодій у вітчизняній і зарубіжній соціології торкаються переважно проблематики транскордонної мобільності та співробітництва. Ці поняття дістають своє означення та конкретизацію, виокремлено їх внутрішні структурні складники. Транскордонна мобільність potrакована в контексті регіонів та еврорегіонів, а також режиму державного кордону. Аргументовано, що транскордонна мобільність як системний феномен середнього масштабу має свою внутрішню структуру і складники, а отже і сукупність релевантних понять, які деталізують її суть, зміст і скерованість. Проаналізовано парне поняття іммобільності з наданням його визначення й аргументацією на доцільність його вивчення в умовах пандемії коронавірусу COVID-19.

У **третьому розділі** *«Досвід і перспектива емпіричних досліджень кордонів і транскордонних взаємодій»* представлено результати компаративного аналізу праць українських та зарубіжних авторів з деталізацією їх соціальних аспектів на українсько-словацькому кордоні. Щодо закордонних досліджень прикладного характеру, у розділі здійснено евалюацію найголовніших із них на прикладі баз даних Євробарометру. Підкреслено, що в цих дослідженнях недостатньо уваги приділяють подіям та процесам на новому східному кордоні ЄС, але в них містяться важливі позиції, передусім класифікація існуючих проблем розвитку транскордонних взаємодій і виокремлення головних напрямів транскордонної співпраці, апліковані автором до реалій українсько-словацького прикордоння.

У розділі здійснено аналіз низки проєктів як пілотажного, так і систематизованого характеру, виконаних співробітниками таких наукових осередків, як Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України (м. Львів) та Інститут транскордонного співробітництва (м. Ужгород). Підкреслено, що з часом виконання цих проєктів супроводжувалося систематичним залученням до них учасників – учених із країн прикордоння. Особливу увагу приділено процесам управління транскордонними взаємодіями, яке не може вважатися ефективним без належного соціологічного моніторингу.

Запропоновано історико-соціологічний огляд досвіду українсько-словацьких транскордонних взаємодій відповідно до так званого історичного повороту в соціальних науках. Окреслено суперечливі аспекти таких взаємодій, зокрема, у соціокультурному вимірі. Розглянуто результати моніторингового емпіричного соціологічного дослідження, проведеного в рамках проєкту «Інформаційне забезпечення та імплементація інноваційних підходів у транскордонному співробітництві Словаччини й України» за участі автора, а також напівструктурованих інтерв'ю з українськими та словацькими експертами.

Наголошено, що населення прикордонних територій по різні боки кордонів пов'язане низкою інституційних, соціокультурних та соціально-економічних чинників, які актуалізуються на мікро-, мезо- та макрорівнях у

таких двох формах, як транскордонне співробітництво та транскордонна мобільність. Інституційний вимір транскордонних взаємодій регламентований багатосторонніми та двосторонніми угодами, організаційним втіленням яких є Карпатський єврорегіон – частина широкої інституційної практики стимулювання транскордонного співробітництва на кордонах ЄС. Соціокультурний вимір транскордонних взаємодій на прикордонні актуалізується у взаємодіях резидентів двох країн через діяльність етнічних меншин, локальних спільнот та діаспор. Соціально-економічний вимір транскордонних взаємодій реалізується у співробітництві та мобільності населення країн-сусідів, зумовлює утворення міждержавних виробничих комплексів, сполучених ринків товарів, послуг та праці, в яких відбувається соціально-економічна диференціація населення країн-сусідів і прикордоння зокрема.

У розділі із застосуванням методів масового й експертного опитування проаналізовано стан міжнаціональних відносин на українсько-словацькому прикордонні з увагою до потенційних конфліктогенних тем. Виявлено задовільний об'єктивний стан міжнаціональних відносин у регіоні у вимірі взаємного сприйняття населення по обидва боки кордону та водночас високий рівень стурбованості населення прикордоння питанням міжнаціонального миру (42,1% опитаних мешканців словацького прикордоння та 40,9% опитаних закарпатців повідомили, що їм не вистачає впевненості у відсутності в майбутньому міжнаціональних конфліктів у регіоні проживання).

Виявлені ризики в системі транскордонного співробітництва обох країн мають поміркований, часто латентний характер і не загрожують виникненню гострих міждержавних конфліктів. Навпаки, сучасні процеси транскордонної мобільності та формування транснаціональних ринку праці і ринку надання освітніх послуг посилюють соціальну інтеграцію транскордонних регіонів. Реальною перешкодою зміцненню транскордонної співпраці та мобільності на прикордонні виступає останнім часом пандемія коронавірусу COVID-19, яка суттєво зменшила їх масштаби та змусила розглядати їх у термінах транскордонної іммобільності.

ВИСНОВКИ

Структура дисертаційної роботи, визначення її мети та завдань засновані на двох основних методологічних принципах: по-перше, на докопаному тренді зростання варіативності сучасного наукового знання в цілому, що викликає потребу обміну сенсами і врахування інтерфейсів різних наукових дисциплін стосовно досліджуваних явищ, а по-друге, на визнанні мультипарадигмальності сучасної соціології. До цієї загальної тенденції додаються дві принципово нові ситуації для дослідників із усіх ланок наукового знання: перша з них полягає у зменшенні сили та ваги

глобалізаційних процесів у світі за рахунок зростаючої регіоналізації і поверненні впливів і значення національних держав; друга – зумовлена посиленням чинників іммобільності населення.

Відповідно до цих тенденцій здійснено порівняльний аналіз головних понять дослідження – простору, кордонів, транскордонних взаємодій – у низці соціогуманітарних наук. Виявлено, що найбільшим потенціалом для примноження соціологічного знання щодо простору, кордонів і транскордонних взаємодій володіють науки про міжнародні відносини та державне управління, а також політичні науки.

У дисертації представлено соціологічну концептуалізацію феномену кордонів і транскордонних взаємодій як процесу, результатом якого є авторська концептуальна модель вивчення зазначених феноменів на прикладі українсько-словацьких взаємин. Головним методологічним джерелом дослідження є теорії та концепції, що складають неklasичну і постнеklasичну метапарадигми з підключенням когнітивних потенціалів просторового повороту, повороту мобільності, історичного повороту. Всі ці селективні процедури реалізовані в межах новітньої версії системного підходу щодо неадитивних характеристик сучасних соціумів.

У роботі аргументовано, що простір – це відкрита багатовимірна система природного і/або штучного, неентропійного походження, реальне і/або уявне утворення, здатне до самооновлення, саморегуляції, а також переконфігурації своїх складових. Кордони є внутрішніми системними характеристиками простору в єдності своїх об'єктивних і суб'єктивних властивостей, тобто маркерів територіальності та просторово-ментальних уявлень людей; відзначаються мобільністю, здатністю до перманентних трансформацій. Кордон мислиться як процес, результат якого є його перетворення на соціальний інститут. Транскордонні взаємодії є частиною транскордонної системи суспільства – самоорганізованої сукупності компонентів об'єктивного та суб'єктивного походження. Прикордоння тлумачимо як місце творення соціальної реальності нової якості, де виникають нові соціальні групи, практики та ідентичності. Процес конструювання прикордонних регіонів відбувається за безпосередньої участі низки суб'єктів та створює широке соціальне підґрунтя для плідної транскордонної співпраці.

Теоретичну основу дисертації втілено в авторську програму емпіричного кількісного дослідження та апробовано у дослідженні «Інформаційне забезпечення та імплементація інноваційних підходів у транскордонному співробітництві Словаччини й України», реалізованому за участі автора. Отримані результати свідчать про особливості соціальних практик жителів українсько-словацького прикордоння в трьох вимірах. В інституційно-організаційному вимірі з'ясовано, що оцінки респондентами ефективності роботи прикордонної та митної служб, консульської служби, а також практик перетину кордону є досить критичними. Словацьким респондентам

притаманний вищий рівень оцінки ефективності названих служб, а для українських респондентів властивою є вища критичність. У соціально-економічному вимірі виявлено наявність значимого статистичного взаємозв'язку поміж практиками інтенсивної транскордонної мобільності та соціальним самопочуттям респондентів: транскордонна мобільність виступає корелятом соціального благополуччя, а іммобільність – корелятом низького рівня суб'єктивного матеріального добробуту. Для соціокультурного виміру уявлень населення українсько-словацького прикордоння притаманний високий рівень уявлень про безконфліктний досвід двосторонніх відносин та спрямованість на розбудову добросусідських відносин. При цьому як рівень поінформованості, так і рівень уявлень про важливість транскордонних відносин двох країн є вищим серед українських респондентів. Загалом головним завданням двостороннього діалогу на поточному етапі є перехід від констатації безконфліктності та безпроблемності двосторонніх відносин до реалізації спільних ініціатив.

Зафіксовано суттєве згортання практик транскордонної мобільності між Україною та Словаччиною, спричинене карантинними обмеженнями у період пандемії COVID-19. На думку експертів, лише два різновиди транскордонної мобільності між країнами (медичний і науково-освітній) залишилися незмінними на фоні істотного зменшення інших. Це спонукає оцінити реальну динаміку транскордонних процесів як зростаючий стан іммобільності.

У межах експертного опитування зафіксовані практично схожі уявлення про заходи оптимізації транскордонних взаємодій на українсько-словацькому прикордонні: необхідність активної підтримки громадських ініціатив, розроблення узгоджених концепцій економічного і соціального розвитку прикордонних територій Словаччини та України як основи для спільних проектних пропозицій національним інституціям, інституціям ЄС та донорським організаціям; створення диверсифікованої системи інститутів транскордонного співробітництва; необхідність децентралізації тощо. В ієрархії дієвих засобів регулювання транскордонної мобільності та співпраці українські експерти віддали першість таким позиціям, як розвиток національного та міжнародного законодавства, тоді як словацькі експерти – непрямим, економічним засобам регулювання транскордонної мобільності, а також обмежувальним механізмам.

На підставі евалюації інституційних практик транскордонної мобільності та співпраці на прикладі українсько-словацького кордону розроблено практичні рекомендації щодо їх вдосконалення й оптимізації в діяльності органів управління різного рівня, а також недержавних організацій, виявлено проблемні аспекти практик перетину кордону та запропоновано заходи із вирішення цих проблем. Частина їх вже була втілена у практику управлінської роботи та освітньо-інформаційної діяльності низки НГО як в Україні, так і в Словаччині.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бенчак О.Ф. Проблематика кордонів і транскордонних процесів у соціогуманітарних науках. *Грані: наук.-теорет. альманах*. Дніпро, 2018. Т. 21. № 11. С. 62–69.
2. Бенчак О.Ф. Емпірично-соціологічні рефлексії транскордонних взаємодій в українській та західній соціології. *Грані: наук.-теорет. альманах*. Дніпро, 2020. Т. 23. № 5. С. 6–14.
3. Benchak O. Empirical studies of borders and cross-border interactions: sociological discourse overview. *Scientific discussion*. Praha, Czech Republic, 2020. VOL 1. No 46. P. 47–51.
4. Бенчак О. Транскордонні взаємодії як об'єкт соціологічного дослідження: методологічні аспекти (опубліковано англійською мовою). *Український соціум*. Київ, 2020. № 3 (74). С. 24–34.
5. Бенчак О. Транскордонне співробітництво в Карпатському і Баренцовому регіонах: оптимізація управління за допомогою порівняльного соціологічного аналізу (опубліковано англійською мовою). *Грані: наук.-теорет. альманах*. Дніпро, 2020. Т. 23. № 8. С. 5–13.
6. Benchak O. Institutional, socio-economic and socio-cultural dimensions of cross-border interactions from the perspective of systems theory. *Scientific discussion*. Praha, Czech Republic, 2020. VOL 2. No 48. P. 13–19.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Бенчак О. Практичні рекомендації суб'єктам як компонент реалізації проекту транскордонного співробітництва. *K inovácii Slovensko-Ukrajinskej cezhraničnej spolupráce*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Стара Лесна, Словачька Республіка, 16-17 берез. 2017 р. С. 171–182.
8. Бенчак О., Устич С. Сутність, функціонування та розвиток сучасних транскордонних систем. *Multiculturalism and diversity in the 21-st century*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Berehove, March 27-28, 2018. P. 397–400.
9. Бенчак О., Устич С. Карпатський євро регіон як транскордонна міжрегіональна ідентичність. *Регіон – 2018: стратегія оптимального розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Харків, 8–9 листоп. 2018 р. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2018. С. 45–50. (0.5 д.а.) (Особистий внесок автора: аналіз дослідження Карпатського євро регіону, що становить 0.25 д. а.).

10. Бенчак О. Транскордонне співробітництво як фактор кроскультурного розвитку. *Від мультикультуралізму до транскulturності: проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування*: матеріали Наукового круглого столу / В.М. Судакова, Н.Б. Отрешко та ін. Інститут культурології НАН України, Київ, 29 берез. 2018 р. С. 267–283.

***Праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації:***

11. Benchak O., Haydosh M., Ryune Yertyn R., Ustych S. Concept of empirical sociological research of Slovak-Ukrainian Cross-Border Cooperation. – Uzhhorod: ITC, 2017. 131 p. (5.4 д.а.) (*Особистий внесок автора*: збір та опрацювання матеріалів за темою соціологічного дослідження українсько-словацького транскордонного співробітництва, аналіз методологічних засад та результатів моніторингового емпіричного соціологічного дослідження, що становить 2.5 д. а.).

12. Benčák O., Gajdoš M., Rune Gjertyn R., Ustýč S. Prírúčka pre realizáciu empirického sociologického výskumu slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce. Uzhhorod: ITC, 2017. 87 s. (3.6 д.а.) (*Особистий внесок автора*: розробка анкети для масового, експертного і телефонного опитування жителів прикордонного регіону України, що становить 1.8 д. а.).

13. Benchak O., Haydosh M., Ustych S., Fordal L. Practical recommendations for the supreme institutions of the European Union, the government and local authorities, non-governmental organizations on the effective implementation of the Northern crossborder cooperation experience. Uzhhorod: ITC, 2017. 18 p. (0.75 д.а.) (*Особистий внесок автора*: розробка практичних рекомендацій вищим керівним інституціям, що становить 0.25 д. а.).

14. Benčák O., Gajdoš M., Mušinka A., Ustýč S. Recommendations and proposals for increasing effectiveness of Slovak–Ukrainian crossborder cooperation and the model of its institutionalisation. Kosice (Slovak Republic): Centre of Social and Psychological Sciences of the Slovak Academy of Science, 2017. 52 p. (2.1 д.а.) (*Особистий внесок автора*: розробка практичних рекомендацій, що становить 0.3 д. а.).

15. Benčák O., Gajdoš M., Nezinsky E., Ustýč S. From analyses to interventions: Innovative approach to fostering cross-border cooperation between Slovakia and Ukraine. Kosice (Slovak Republic): Centre of Social and Psychological Sciences of the Slovak Academy of Science, 2017. 62 p. (2.6 д.а.) (*Особистий внесок автора*: досліджено приклади позитивної практики Баренцовой Євро-Арктичної та Регіональної Ради, що становить 1.0 д. а.).

16. Benčák O., Gajdoš M., Rafaelsen R-Y., Ustýč S. Štúdie o skúsenostiach z nórsko-ruskej a slovensko-ukrajinskej cezhraničnej spolupráce. Kosice (Slovak Republic): Centrum oločenských chologických vied Slovenskej akademie vied, 2017. 364 s. (15.2 д. а.) (*Особистий внесок автора*: досліджено історичні,

політичні, соціологічні аспекти транскордонної співпраці у Східній Словаччині, що становить 2.0 д. а.).

17. Бенчак О., Ровт А., Устич С. Історія, що об'єднує. Нариси новітнього транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні: монографія /за заг.ред. С.Устича. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2017. 456 с. С. 20–58, С. 78–110, С. 393–408 (19 д.а.) (*Особистий внесок автора*: досліджено геополітичний контекст розвитку ТКС у басейні Карпат, стратегічні цілі ТКС у Карпатському регіоні та їх реалізацію, підготовлено Додатки, що становить 2.5 д. а.).

18. Бенчак О., Устич С. Емпіричне соціологічне дослідження транскордонного співробітництва у Карпатському регіоні: монографія /за заг. ред. С.І. Устича. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2018. 288 с. (12 д. а.) (*Особистий внесок автора*: висвітлено теоретичні та методичні засади соціологічної рефлексії транскордонних процесів, здійснено імплементацію отриманого соціального знання у процесі пілотного емпіричного дослідження, що становить 2.6 д. а.).

19. Бенчак О., Устич С. Аналіз результатів емпіричного соціологічного дослідження транскордонного співробітництва: наукове видання / за заг. ред. С.І.Устича. ТОВ «РІК-У», 2018. 64 с. (2.6 д. а.) (*Особистий внесок автора*: опрацьовано результати пілотного емпіричного соціологічного дослідження, що становить 1.2 д. а.).

20. Бенчак О., Устич С. Кількісна та якісна оцінка ефективності інноваційного університету. *Міжнародний науковий вісник*: зб. наук. праць / ред. кол. І.В. Артьомов (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. Вип. 1 (17). С.47–53. (0.25 д. а.) (*Особистий внесок автора*: описано набір оціночних критеріїв у процесі середньо- та довгострокових моніторингових досліджень, що становить 0.2 д. а.).

21. Бенчак О.Ф. Кордони і транскордонні процеси: новітні тенденції державно-просторових розмежувань (опубліковано англійською мовою – Borders and transboundary processes: new trends of state-space distribution). / *Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць 2019 р.* Вип. 1 (22). / ред. кол.: Ю.В. Данилець (гол. ред.), І.В. Артьомов, С.В. Віднянський та ін. С. 82–102.

АНОТАЦІЯ

Бенчак О.Ф. Соціологічні виміри кордонів і транскордонних взаємодій. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021.

У дисертації представлені результати дослідження кордонів і транскордонних взаємодій. Запропоновано релевантний понятійно-категоріальний апарат з авторським дефініюванням головного рядоутворювального (кордон) та похідних (транскордонна взаємодія, транскордонна мобільність, транскордонне співробітництво) понять. Аргументовано, що транскордонні взаємодії, які локалізуються на міждержавному кордоні та прикордонні, мають інституціональний, соціально-економічний та соціокультурний виміри. В роботі сконструйовано аналітичний і методичний інструментарій соціологічної евалюації ефективності соціального управління транскордонними взаємодіями. Запропоновано авторську програму соціологічного дослідження транскордонних взаємодій із увагою до інституційних, соціально-економічних та соціокультурних аспектів цих явищ в єдності її методологічної та методичної частин, яку доцільно використовувати в емпіричному вивченні проблематики кордонів і транскордонних взаємодій на різних ділянках кордону України та у дослідженнях споріднених проблем.

Отримані результати та методика дисертаційного дослідження можуть бути використані для розробки та вдосконалення державних і громадських проектів, програм, спрямованих на оптимізацію соціального управління транскордонною співпрацею; у плануванні та проведенні соціологічних моніторингів транскордонних взаємодій на кордонах України. Отримані результати можуть знадобитися для розробки та викладання навчальних дисциплін: «Соціологія політики», «Соціологія міжнародних відносин», «Соціологія міграції», «Соціологія глобалізації» та ін.

Ключові слова: кордон, транскордонні взаємодії, транскордонні соціальні явища, транскордонна мобільність та імобільність, транскордонна співпраця, прикордоння.

АННОТАЦИЯ

Бенчак А.Ф. Социологические измерения границ и трансграничного взаимодействия. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук по специальности 22.00.04 - специальные и отраслевые социологии. Львовский национальный университет имени Ивана Франко. Львов, 2021.

В диссертации представлены результаты исследования границ и трансграничных взаимодействий. Предложено релевантный понятийно-категориальный аппарат с авторским дефинированием главного рядоутворювального (граница) и производных (трансграничное взаимодействие, трансграничная мобильность, трансграничное сотрудничество) понятий. Аргументировано, что трансграничные взаимодействия, которые локализуются на межгосударственной границе и пограничные, имеют институциональный, социально-экономический и социокультурный измерения. В работе сконструирован аналитический и методический инструментарий социологической эвалюации эффективности социального управления трансграничными взаимодействиями. Предложено авторскую программу социологического исследования трансграничных взаимодействий с вниманием к институциональным, социально-экономическим и социокультурным аспектам этих явлений в единстве ее методологической и методической частей, которую целесообразно использовать в эмпирическом изучении проблематики границ и трансграничных взаимодействий на разных участках границы Украины и в исследованиях других проблем.

Полученные результаты и методика диссертационного исследования могут быть использованы для разработки и совершенствования государственных и общественных проектов, программ, направленных на оптимизацию социального управления трансграничным сотрудничеством; в планировании и проведении социологических мониторингов трансграничных взаимодействий на границах Украины. Полученные результаты могут понадобиться для разработки и преподавания учебных дисциплин: «Социология политики», «Социология международных отношений», «Социология миграции», «Социология глобализации» и др.

Ключевые слова: граница, трансграничные взаимодействия, трансграничные социальные явления, трансграничная мобильность и иммобильность, трансграничное сотрудничество, приграничья.

SUMMARY

Benchak O.F. Sociological dimensions of borders and cross border interactions. – On the rights of manuscript.

Thesis for a Candidate's degree in sociological sciences on a speciality 22.00.04 – special and branch sociologies. – Uzhhorod National University. Uzhhorod; Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2021.

The sociological conceptualization of the border and cross border interactions in the context of modern relations of Ukraine with neighboring countries with attention to the socio - cultural dimension is carried out in the work. A relevant conceptual and categorical apparatus with the author's definition of the

main series-forming (border) and derivatives (cross border interaction, cross border mobility, cross border cooperation) concepts is proposed. Border and cross border interactions are interpreted as non-additive systems of various complexities that serve intensive processes of social differentiation and integration according to "old" (racial, ethnic, economic, gender) and "new" (citizenship, obedience, political views) social differences, and therefore, it is only a reflection of the established social order of a country, its internal / regional "rules of the game". It is argued that cross border interactions, which are localized at the interstate border and border, have institutional, socio-economic and socio-cultural dimensions. From an institutional perspective, it is a border crossing as the final stage in the functioning of a multi-level institutional model of mobility control that operates within the country and at / in / out of it for both its citizens and foreigners / stateless persons. The institutional mechanism of crossing the state border serves the social differentiation of persons who can leave / enter the space of state power. In the socio-cultural dimension, the border defines and redefines social hierarchies, identities and loyalties, establishes barriers and social distances, but also new social groups, practices and marginal (marginal) identities are formed in the border area. From the socio-economic point of view, the border and border - the space of implementation of practices of production, consumption and exchange, use of goods and the implementation of various needs, the place of actualization of social well-being of border residents;

The possibilities and practices of using the theoretical provisions of three methodological turns of modernity have been improved: spatial turn in the part of modern vision of space, J. Urry's mobility turn for analysis of borders and cross border interactions (first chapter) and partly historical turn used in the second chapter of the dissertation. Slovak relations in their historical longevity. The combined concept of "spatial mobility" has been introduced into scientific circulation, which is a reflection and manifestation of the constant differentiating and / or integrating influence of modern interstate borders. Two prevailing trends in the interpretation of spatial mobility related to borders and cross border interactions have been identified: the first is the understanding of spatial mobility, which in the modern world is both a resource and an indicator of social inequality. At the same time, the opposite tendency to "erosion" or even complete leveling of the barrier function of borders in connection with the transformation of the nature of the latest transboundary processes was identified.

The author's program of sociological research of cross border interactions with attention to institutional, socio-economic and sociocultural aspects of these phenomena in the unity of its methodological and methodological parts is offered, which can be used in empirical study of borders and cross border interactions in different parts of Ukraine's borders. The correspondence of the system of empirical indicators to the author's conceptualization of the border and the frontier as a three - dimensional space of cross border interactions was confirmed using confirmatory factor analysis.

The study further developed the tradition of sociological study of the phenomena of physical space as having integrating and differentiating social functions, in border studies in particular. The paper highlights the disciplinary features of the study of border issues, border and cross border interactions and clarifies the features of their sociological interpretation. It is emphasized that the peculiarities of the sociological approach are the observance of two cognitive principles: 1) the principle of genetic-functional analysis of the object; 2) the principle of unity of theoretical and methodological and empirical levels of research. The combination of these two approaches in the study of the system is the content of genetic-functional (structural) analysis. Its main advantage is that it allows you to explain the structure through history, and the history of the object through its structure.

The dissertation deepens the direction of sociological research of cross border interactions as an essential element of social reality, which becomes system - forming in the conditions of globalization. It is argued that the global discourse of promoting cross border mobility is accepted by nation-states primarily in relation to the movement of goods, capital and selected categories of people, but is in fact limited to the securitization of borders for unwanted / dangerous movements. Institutional practices for regulating cross border mobility are improving technologically, which entails challenges in the field of bioethics and security, expands the possibilities of control of state institutions and prioritizes security and medical aspects of cross border mobility. In particular, it is a question of introduction of bioidentification of the person.

The obtained results and methods of dissertation research can be used to develop and improve state and public projects and programs aimed at optimizing the social management of cross border cooperation; in planning and conducting sociological monitoring of cross border interactions on the western and southern borders of Ukraine. The obtained results can also be used for the development and teaching in higher education institutions of the disciplines "Sociology of Politics", "Sociology of International Relations", "Sociology of Migration", "Sociology of Globalization" and others.

Key words: border, cross border interactions, cross border social phenomena, cross border mobility and immobility, cross border cooperation, border crossings.

Бенчак Олеся Федорівна

**СОЦІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ КОРДОНІВ
І ТРАНСКОРДОННИХ ВЗАЄМОДІЙ**

22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Відповідальний за випуск:
доктор соціологічних наук, професор
Черниш Наталія Йосипівна

Підписано до друку 18.02.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі. Гарнітура Times New Roman.
Зам. № ____ Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.

Оригінал-макет виготовлено та віддруковано:
ТОВ «РІК-У», 88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідощтво серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року